

С. В. Межжерін

Біологічна номенклатура

БІОЛОГІЧНА НОМЕНКЛАТУРА – система наукових найменувань або кодування біологічних об'єктів, заснована на їхній подібності чи спорідненості. У вузькому значенні Б. н. – універсальна наук. система назв таксонів живих істот, пов'язаних тим або ін. ступенем спорідненості: тварин, грибів, рослин, бактерій, а також вірусів. Завдяки Б. н. даються однозначні назви об'єктів, а також визначається їхнє місце в системі орган. світу, що допомагає уникнути використання громіздких описів. Б. н. сформувалася в 17–18 ст. на основі лат. мови. Сучасна ботан. і зоол. номенклатури беруть початок від праці К. Ліннея «*Systema Naturae*» («Система природи», 1735), у якій уперше застосов. бінарні (подвійні) назви для позначення видів. Класифікація й номенклатура – складові систематики, де номенклатура розглядається як розподіл назв, установлених на основі таксоном. ієрархії (підпорядкованості одних назв іншим). Система тварин, рослин і бактерій побудована на 7-ми гол. таксоном. рівнях, що використовуються для класифікації виду. Також є додатк. рівні, що можуть застосовуватися для дрібнішої класифікації певних груп організмів. У зоології прийняті такі назви таксоном. рівнів: царство, підцарство; надтип, тип, підтип; надклас, клас, підклас, інфраклас; надряд, ряд, підряд, інфраряд; надродина, родина, підродина; надтриба, триба, підтриба; рід, підрід; вид, підвид. У ботаніці й бактеріології: царство, підцарство; відділ, підвідділ; клас, підклас; надпорядок, порядок, підпорядок; родина, підродина; триба, підтриба; рід, підрід; секція, підсекція; ряд, підряд; вид (підвид), різновидність (підрізновидність), форма (підформа). Принципи номенклатури вірусів відрізняються від номенклатури живих організмів і перебувають у стадії розроблення, яке проводить Міжнар. комітет із таксономії вірусів. Класифікація вірусів також ієрархічна: ряди, родини (підродини), роди і види (не мають подвійних лат. назв).

Найважливішою вимогою Б. н. є її недвозначність та універсальність. Із цією метою встановлені зводи правил – кодекси Б. н. Усталені кілька непорушних правил: для одного й того самого таксона має бути тільки одна назва; всі назви подаються лат. мовою; назви видів мають подвійні написання; вибір правомочної назви визначається відповідно до правила пріоритету, згідно з яким дійсним (валідним) вважається найстаріша з назв, опубл. за правилами кодексу в наук. літ-рі. Разом із тим, виходячи зі сформов. традицій систематики тварин, рослин і бактерій, у кожній із цих груп є певні особливості

номенклатури.

Б. н. розробляють міжнар. комітети з номенклатури, затверджують на міжнар. конгресах, після чого видається міжнар. кодекс, що має для вчених-систематиків силу законодав. документа. «Міжнар. кодекс ботан. номенклатури» може бути змінений лише за ухвалою пленар. сесії Міжнар. ботан. конгресу. «Міжнар. кодекс зоол. номенклатури» може бути змінений Міжнар. зоол. конгресом або органом, що його заступає. Поточні питання Б. н. розглядаються постійними комітетами, заснованими під егідою Міжнар. асоціації з таксономії рослин. «Міжнар. кодекс номенклатури бактерій» може розглядатися лише Міжнар. комітетом із систематичної бактеріології. Поточну роботу з номенклатури бактерій здійснює спеціальна Юрид. комісія, що складається з числа членів Міжнар. комітету. Серед рослин. організмів трапляються такі, що зумовлюють особливі випадки використання Б. н., які в цілому підпорядковані «Міжнар. кодексу ботан. номенклатури». Так, викопні рослини зазвичай визначаються не за цілим організмом, а за окремими його частинами. Для таких випадків у Кодексі передбачене поняття «формальний рід» як спосіб позначення ізольов. частин організмів, дійсне споріднення яких невідоме. У лишайників назви таксона подаються за гриб. компонентою, що конкурують у синонімії з назвами вільноживучих грибів, тоді як водоростева компонента лишайника має власне позначення. У культурних рослин таксоном. одиницею є культивар. Назви культиварів підпорядковуються особливому «Міжнар. кодексу номенклатури культур. рослин». Питання номенклатури гібридів також порушені у «Міжнар. кодексі ботан. номенклатури», за яким гібриди рослин позначаються подвійною назвою батьків. видів, поєднаних знаком множення. У цитології та біохімії також діє чітка номенклатура назв, розроблена для органів, клітин. органоїдів, ферментів тощо.

Рекомендована література

1. Международный кодекс номенклатуры культурных растений. Ленинград, 1969;
2. Международный кодекс номенклатуры бактерий. Москва, 1978;
3. Номенклатура ферментов. Москва, 1979;
4. Джеффри Ч. Биологическая номенклатура / Пер. с англ. Москва, 1980;
5. Международный кодекс ботанической номенклатуры, принятый Двенадцатым Международным ботаническим конгрессом. Ленинград, 1980;
6. Международный кодекс зоологической литературы. Изд. 4-е. С.-Петербург, 2000;
7. Virus Taxonomy. Seventh Report of the International Committee on Taxonomy of Viruses // Virology Division. Int. Union of Microbiol. Soc. San Diego; San Francisco; New York; Boston; London; Sydney; Tokyo, 2001.

Бібліографічний опис:

Біологічна номенклатура / С. В. Межжерін // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-35307>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).